

TÖPRENGŐ NYÁRI NAPLÓ

BURÁNY NÁNDOR

Piran, VIII. 11.

Innen a szobámból nem látni a tengert, de ha a strandról hazajövök, kinyitom a zsalugátereket, fölnézek a tisztán ragyogó égre, érzem a tenger szeplőtelen kékségét, az óriási sík távok beláthatóságából sugárzó nyugalmat.

A tengerparton 6—7 méter széles korzó, nappal itt napoznak, este sétálnak, aztán közvetlenül mellette néhány étterem, kávéházi teraszok, kedvenc tintahaladagomon rágódom, egy zongorista és egy hegedű magyar nótákat játszik, a mellettem levő asztalnál 45 év körüli férfi és nő vacsorázik, a két fogás között kártyáznak, látszik, hogy (szánalmasan) jól mulatnak. Az asszony bort iszik, fehéret, a férfi három pálinkát rendel, mikor a pincér meghozza, kettőt a zenészeknek küld. Azok azonban félreteszik, félretolják az italt, a hegedű hátat fordít, és úgy muzsikálnak.

Néha odanézek a szomszéd asztalhoz, a nő jobb csuklóján vastag arany karkötő, gyűrűsujján három aranygyűrű, a bal kezének megfelelő ujján kettő, bal kezén arany karóra, nyakán vastag arany nyaklánc.

Belgrádi ismerősöm, szép nagy lakás, Mercedes, Čortanovcin villa, szőlőskert, a tengerparton épülő villa. Majdnem ugyanaz Pesten: autó, feleség, gyerek, mindannyian egészségesek, pénz van, amennyi szükséges, utazgathat, elégedett, mi kell még, mit akarhat az ember. Dicsékszük. Ezzel.

Valóban ez kell? Valóban nem akarhat (nem képes) többet az ember? Kétségbeejtő.

Vagy, végeredményben, nem is. Hát ez az ideál. Ezt szeretné mindenki, csak még sajnos kevesen tudják elérni.

Nem tudok ebbe a válaszba belenyugodni. Ez nem igaz. Ez nem lenne élet, célnak ez kevés, ezért nem érdemes élni, szenvedni, nem volt érdemes megszületni. Igazolni kell az embernek a létezését. Mit teszünk a születésünkkor és még később is hányszor előlegezett bizalommal?

Talán azt kellene mondani, hogy mindez, a jólétnek ezek a kellékei nem szolgálhatnak célul, túl kevés lenne ahhoz, túl igénytelen lenne az ember, ha már ezzel is megelégedne.

Ez csak a kenet, az előfeltétel ahhoz, hogy aztán az ember megvalósíthassa igazi(bb) küldetését. (De sok embernél az előfeltételeknek a megteremtése, a jólét kellékeinek a megszerzése lesz a fő cél, az önmagáért való valami.) Nos, ezek nem új dolgok, alighanem már Marx is mondtott róluk valamit, s ezt nem azért említem, mintha igazolásként hivatkozni akarnék rá, inkább mert fölösleges lenne régi igazságokat újra ismételni. Ám nálunk az utóbbi időben bizonyos jelenségek megint időszerűvé teszik ezt a kérdést.

Azt hiszem, olyan ez, mint amikor üres fészken ül a kotlós, legfeljebb polozsna van alatta, szorgalmasan melengeti, abban a hiszemben, hogy a csibéit kelti, de szánalmas áramítás ez, mert a polozsnából sosem kellenek ki csibék. Az embereknel ez talán önámítás.

És végeredményben mit ér, mit jelent Belgrádban vajdaságinak lenni? Lehet, hogy sokan legyintenek erre a kérdésre, talán neveltségeseznek is tartják, bennem jelentkezik, egyre többször foglalkoztat, s türelmetlenül követeli a választ. Az élet, a gyakorlat kényszerít, maga a valóság, hogy gondolkodjam róla.

Píramban sehol szabad hely parkolásra, a szűk utcákba is mindenféle befurakodnak a kocsik. Itteniek, szlovénok és külföldiek. Tőlünk, más köztársaságból nemigen látni. Sok szlovén nyaraló, régi házak, átalakítva. Régi épületek, közülük nem egy rendkívül izléesen berendezve. Egy icipicit a Garda-tóra emlékeztet. Nincs külön strandja, de a várost félkörben körülvevő tenger nagy kövekkel kirakott partjain végig napoznak. Három, négy kilométer lehet. Itt is zsúfoltság. Privát vendéglők. Egyszerűség. Sehol nyoma a feszélyezettségnek. Ez kell a pihenéshez. És a török cukrászok, nem is egy és nem is csak itt. Dobrnán is.

Velenje, VIII. 14. vasárnap

Hihetetlen valami. Hogy a tengerre rohan le a nép, németek, osztrákok, olaszok, angolok, franciák, jó, ezt még meg lehet érteni, a tengernek megvan a maga varázsa, a sznobizmussal is lehetne magyarázni. De mit találnak itt Velenjén? Tele a szálloda, mind a kettő, foglaltak a privát szobák. A tó melletti telepen megkapjuk az utolsó házikót. Minden foglalt. Erdő, kellemes, hűvös, a mesterséges tó egyik fele kibetonozva, fürödnek, sok osztrák, graziak, a parton étterem terasszal, eléggé látogatott. Mi hozza ide ezeket az embereket? Mindegyik víkendház előtt autó, fiatal házaspárok ülnek ki olvasni. Nem értem, náluk azért különb üdülőtelepek lehetnek. Azokat már mind bejárták, s unják, most újabbakat keresnek? S fontos, hogy tehetik is ezt. Életszínvonal, kocsik, könnyen mozognak. Rekorddal jönnek át a parasztasszonyok is víkendre. Ez, az életszint egy magasabb foka, az előfeltétele annak is, hogy Palics felkapottabb legyen. Délután megyünk tovább Dobrnán át.

VIII. 15.

Statenberg. Rossz utak, por, köd, késő este érünk ide, szabad ágy itt sincs, de lehetetlen visszafordulni. Éjjel elmennek a zenészek, az ő szobájukat kapjuk. Nagy kastély, szobák, éttermek, szebb lehetne, mint

Otočec, de még mincs úgy berendezve. Sok pénz kellene hozzá. De úgy látszik, megérné. Noha szinte semmit sem lehet itt csinálni, csak unatkozni az öregasszonyok között. Ezek megjártsszák itt a régi nemesek leszármazottait. Olyan stílusban is beszélnek egymással a reggelit fogyasztva, van, aki már jövőre is lefoglalta magának ugyanazt a szobát.

15., délután

Pohorje, 1080 méter magasan, nehéz út jött föl ide, de itt fönn ez gyönyörűség. Mariborska Koča. Mesés lenne Szlovénia, de ha meghallják, hogy szerbül beszél az ember, rögtön mogorvák lesznek. Kellemetlen. Mennyire érzékenyek! Jó lenne egyszer erről egy szlovénnel elbeszélgetni. Meg kellene tanulni szlovénul...

...Megette a fene, az ember eljön ide évi szabadságra pihenni, aztán kénytelen ilyen dolgokon tépelődni, egyszerűen nem lehet kikerülni őket.

(Később.) És végeredményben ez az egész dolog talán nem is fontos, éppen természetes valami, s nem kellene neki különösebb jelentőséget tulajdonítani.

16., kedd

Az este egészen beborult, úsztak körülöttünk és alattunk a felhők, alig lehet átlátni a sűrű párán. Reggel esett, aztán elállt, de a hegyek csak nem takaróztak ki a felhőkből.

Van itt alig száz méterre egy villa. Olyan, hogy álmodni sem lehetne szebbet, a tető meredeken egészen a földig ereszkedik, vasrácsos kapu. Nem lehet leírni, nem találni rá szavakat. Kinek jutott erre pénze...

Pénz, autó, villa, utazás, nyaralás, arany, jólét, kényelem — szüksége van rá az embernek, de lehet-e a fő, az egyetlen célja, hogy ezt elérje? A kapitalizmus kezdetének emberét ábrázoló színművek (Molière) vagy regények (Balzac) azt a fővény embert rajzolják meg, aki a pénzszerezésben, a pénz puszta birtoklásában, gyűjtésében leli örömét. A sok pénz teszi boldoggá. (Illetve boldogtalanná.) A mai ember is így éli ki magát, az ambícióit. Boldog-e vajon? Talán egy lépéssel továbbjutott, közelebb az önmegvalósítás felé. Most már nem elégszik meg a pénzzel, elkölti, vásárol rajta, kényelmet és látványosságot, amely gazdagságát érzékelteti, csalódott a pénzben, mindenét erre tette fel, s aztán be kellett látnia, hogy nem érte meg.

De most ez is defektus. Az önmegvalósítás felé vezető útnak ez is csak egy állomása lehet, de sokunk megneked itt, kifogy belőlünk a szusz, nem tudunk a végállomásig (?) eljutni. Megfészkel a kotló, de többre nem telik neki. Üres fészken ül. Esetleg egy polozsna van alatta, önámítás miatt. Kérdés, ki ennek az oka, az egyes ember vagy a körülmények, az adott lehetőségek.

Szerda, Maribor

Az ember látja, hogy mások hogyan élnek, mit vásárolnak, milyen kényelmet, szórakozást, élvezetet tudnak maguknak vásárolni, s akkor ösztönszerűen ő is kérdezi: hogy teheti az, miért ne én is? Aztán háttároz, s hogy célját elérje, pénzre van szüksége, ezért ezután bármit tesz is, mind a pénzszerzés szolgálatába állítja, pénzt kell szerezzen. Ez köti le minden erejét, minden energiáját. Lesz-e aztán ideje, marad-e lélekjelenléte, hogy rádöbbenjen, nem ez az, amiért ő elindult, amiért lelkesedni tudott, nem ez az amin keresztül „meg tudja valósítani egyéniségét”?

Mert utóvégre, hogy gazdagodunk, hogy egyre több az autó, villa, az arany ékszer, az ellen senkinek sem lehet kifogása, örülnünk kell, hogy gazdagodunk, hogy fokozatosan kilábalunk a szegénységből. De ez a gondolkodás mintha a deformációknak, az elembertelenedésnek olyan formáit is magával hozná, amelyeket a kapitalista társadalmi gyakorlatban nemcsak mi ítéltünk el.

Alkotmányunk is megfogalmazza azt a keretet, amely lehetőséget ad az emberi egyéniség szabad kifejlődésének, mi nem stimmel akkor? Vagy nincs is semmi baj, hiszen annyifélék vagyunk, olyan nagyon eltérő környezetből, gazdasági és kulturális színvonalról indultunk, hogy természetes, a „megvalósulás” formái is nagyon különböznek és eltérnek egymástól.

Mégis, nem véletlen, hogy feltűnő, szemet szűrő ez a gazdagság utáni vak hajsza. Az ember és a tárgyak között kialakuló egyensúlyra is veszélyes lehetne, ha nem állítanánk szembe vele tudatosan egy meghatározott és az elembertelenedés kevesebb jegyeivel rendelkező ideált.

VIII. 21.

Képesek vagyunk-e erre, mint társadalom is, szervezeten? Intézményesen is. Mindenesetre, ez alighanem nagy feladat lenne. Talán ez lenne az az új minőség, amit ez a társadalom adhat, amivel ennek a társadalomnak az embere igazolhatná létezésre való jogosultságát.

21., vasárnap, Fehérvár

Graz, Keszthely, Siófok után Székesfehérváron vagyunk régi és új ismerősök és barátok között. Ez már sok, ahogy dicsérnek bennünket, a törekvéseinket. Így jártam a hozzánk látogató magyar turistákkal is, nem győztem őket leinteni, hogy ne csináljanak ilyen nagy reklámot. Ezért kell néha külföldre utaznunk, onnan jobban meg tudjuk ítélni, hogy mit is érünk.

Modena, IX. 5.

Hiába. A gazdasági és társadalmi fejlődés meghatározott fokán, szintjén csak meghatározott törvényszerűségek juthatnak kifejezésre, szinte függetlenül attól, a lényegét nézve legalábbis, hogy minek nevezzük,

milyennek minősítjük az illető társadalmi rendszert, amely ugyan módosíthatja bizonyos törvényszerűségek megjelenési formáit, ezek azonban mégis, ha fontosak is, csak formák. Az olaszok magasabb fejlettségi szinten vannak nálunk.

És azt hiszem, megvan a kérdések kulcsa is: a kapitalizmusban, azaz a társadalmi fejlődés egy meghatározott szintjén az ember rabja lesz az árunak (elidegenedés), mindent megtesz, mindenre kész, csak hogy minél több, minél jobb, minél divatosabb áruhoz jusson, ez az áru utáni vágy hajtja a többlettermelésre, az intenzívebb munkára. Itt találkozunk az érdeke a kapitalistáéval.

Mikor azonban mindent elér az anyagi jólétet illetően, lakás, autó, ékszerek, könyvtár, nyaralás, öltözködés, étkezés, akkor rájön, rá kell hogy jöjjön, hogy mindez nem az, hogy ez család, hogy kár volt törekednie, minden erejét az áruszerzés szolgálatába állítania, jön a kiábrándulás, jön az egzisztencializmus, a bettles. Betegség.

És itt már talán ki lehet azt is mondani, hogy ez a társadalom, a kapitalizmus többre nem képes, legalábbis lényegesen többre nem, még módosultabb, legfejlettebb formájában sem. Az anyagi jólétet adja, az árubőséget, mégpedig a végsőkig fokozva ezt, s aztán a megtorpanást követi az újabb keresése.

Persze, ez egy általános megállapítás, egy föltevés, egy vonal, amitől jobbra is, balra is térnek le utak.

Ezért van nálunk is most az áruhalmozás, hiába beszélünk ellene, hiába próbálnánk magyarázni, hogy ez helytelen, hogy embertelen. Erkölcsei normáink, fogalmaink, értékítéleteink az árutermelésben alakulnak ki, egy-egy ember megítélésénél azt is figyelembe vesszük, van-e autója, sőt, milyen autója van, jár-e nyaralni, hogy rendezte be a lakását, milyen ruhákban jár.

Mi ezek alapján ítélünk és becsülünk meg másokat, és mások is minket, minek folytán mi is igyekszünk úgy öltözködni, vásárolni, úgy viselkedni, hogy mások jó véleményvel legyenek rólunk, hogy számunkra kedvező legyen hozzánk való viszonyulásuk. Ez a szabály, ha van is, aki ki szeretne bújni alóla.

X. 5., Belgrád

Meglepődtem a minap, ahogy belelapoztam a *Gazdasági-filozófiai kéziratok*ba. Nem igaz persze, hogy mi manapság nem tudnánk azt, amit a fiatal Marx már 1844-ben megállapított, s ami manapság olvasva is érvényes társadalmi törvényszerűségnek tűnik, s amit éppen ezért figyelembe kell vennie és nem szabad ignorálnia egy társadalomnak, amely igényt tart arra, hogy tudatosan irányított, a fejlődési törvényszerűségek alapján tervezett társadalomnak minősítsék; nem arról van-e akkor szó, hogy ezeknek a tudományos megállapításoknak a lényege nem felel meg a pillanatnyi politikai érdekeknek? Kérdés, ötlet, amely annyi sok mással együtt megkívánná, hogy kimerítőbben foglalkozzunk vele.

A szóban forgó megállapítás a magántulajdon megszüntetésére, pontosabban, megszűnésére vonatkozik: „A kommunizmus végül a megszüntetett magántulajdon pozitív kifejeződése, először is az általános magán-

tulajdon... A fizikai közvetlen *birtoklás* számít a szemében az élet és a létezés egyetlen céljának; a *munkás* meghatározását nem szüntetik meg, hanem minden emberre kiterjesztik... Ez a kommunizmus — amennyiben mindenütt tagadja az ember *személyiségét* — éppen csak következetes kifejezése a magántulajdonnak, amely ez a tagadás. Az általános és hatalomként konstituálódó *irigység* az a rejtett forma, amelyben a *kapzsiság* előáll, és csak *más* módon elégíti ki magát. Minden magántulajdonnak, mint olyannak, a gondolata *legalább a gazdagabb* magántulajdon ellen fordul mint irigység és egyenlősítési vágy, úgyhogy ezek még a konkurrencia lényegét is alkotják. A nyers kommunista csak ennek az irigységnek és az *elképzelt* minimumból kiinduló ezen egyenlősítésnek a kiteljesülése. *Meghatározott lehatárolt* mértéke van. Hogy a magántulajdonnak ez a megszüntetése mennyire nem valószínű elcsúsztatás, azt éppen a művelődés és a civilizáció egész világának elvont tagadása, a szegény és szükséglet nélküli ember *természetellenes* egyszerűségéhez való visszatérés bizonyítja, aki nemcsak hogy nem jutott túl a magántulajdonon, hanem még csak el sem jutott hozzá”.

Vajon mi eljutottunk-e már hozzá? Vagy a megszüntetésére törekszünk valaminek, aminek pedig a gazdagság vagy a fejlettség mai fokán éppen az intézményesítésére törekszenek az emberek? Tanulmányozni kellene ezt is, elemezni, kutatni, mint ahogy talán azt is, miért merülnek fel ilyen kérdések bennünk.

XI. 21.

Milyen messze a nyár! Az ablakomból nézem, a sugárút fényeit a köd hogy fojtogatja. Este 11,30. Egy új ismerőssémmel vacsoráztam, jól eldumáltunk, ő is nagy kríziseken esett keresztül. Mindig újra lehet kezdeni. Azt mondja, pihenni is kell. Kedvet kaptam a munkához. Siettem haza. Az úttesten kocsik. Ragyogó fekete Mercedesekben mosolygó, gondtalan, ápolt arcú nők. Egy mosoly az élet. Odanéz az ember, s valami belemarkol: miért nem élheted te, miért nem élheted soha, ezt az életet? A kocsik elsuhananak, a kérdés ott cammog a nyomodban. Nem először. Néhány éve Frankfurtban egy város széli villanegyedben bámmészködva érezted ugyanezt. Sóvárgás valami után, amit soha el nem érhet az ember, minden ember. Nevetséges és szomorú is. Vagy egyik sem. Természetes. Ilyenek vagyunk. Állok az ablakban, a sugárút másik oldalán a platánok még tartják lombjukat, de a sűrű ködön át már nem látni a nyarat. A kocsik tovasuhanak. Fintor. Tudom már, az az életmód nem vezet sehova. Értelmetlen és tartalmatlan. Mégsem tudok közömbösen elmenni mellette...